

Donosimo predavanje Jacquesa Derridaa izneseno u travnju 1984. na Sveučilištu Cornell prigodom kolokvija pod naslovom Nuclear Criticism, organiziranog od strane časopisa Diacritics i Odjela za romanistiku. Izvorna verzija ovoga teksta objavljena je u broju časopisa Diacritics posvećenom radovima s toga kolokvija (14, [2], ljeto 1984.), a ovaj prijevod sačinjen je prema sljedećem izdanju: Jacques Derrida, Psyché. Inventions de l'autre, Galilée, Paris, 1987, str. 363-386.

Jacques Derrida

No apocalypse, not now

full speed ahead, seven missives, seven missiles

*Prvi missive**, Na početku bit će da je bila brzina. Ulog se čini bezgraničnim za prvi missile ono što se još uvijek donekle zove čovječanstvom. Olako se se

kaže: u atomskome ratu »čovječanstvo« se stječe u opasnost [courrir le risque] bezostatnoga samouništenja. Imalo bi se štošta za reći o ovome »kaže se«. Koliko god se povjerenja pridavalo toj glasini, potrebno je prepoznati kako se ulog javlja u iskustvu utrke [course], točnije konkurencije, nadmetanja između dvije brzine. To se naziva *brzinskom utrkom* [course de vitesse**]. Radilo se o utrci u naoružanju ili u izdanim naredbama za zapodijevanje rata kojim je samim preko svih sklopki njegove tehnologije zavladała ekonomija brzine, protijek nekoliko sekundi može nepovratno odlučiti usud onoga što se još uvijek donekle naziva čovječanstvom – a njemu bi ovom prilikom trebalo pridružiti i neke druge vrste.

Kao što je to svakome poznato, ne postoji nijedan trenutak, nijedan atom našega života, nikakav znak našega odnosa spram svijeta i bitka kojega danas ne bi, izravno ili neizravno, obilježavala ova brzinska utrka. Ali i čitava strateška rasprava oko atomskoga oružja, oko »no use«, »no first use«,

* *Missive ima značenje poslanice, a missile projektila.*

** *Kratkopružna atletska utrka (100, 200, 400 m).*

»*first use*«¹. Je li to novo? Je li to po prvi puta u »povijesti«? Je li to iznalazak^{***2}? Može li ga se još smjestiti »u« povijest? Sasvim klasični ratovi su, kako u svojoj pripremi tako i u samom činu neprijateljstva, također bili brzinske utrke. Stječemo li danas *drugačije* iskustvo brzine? Postaje li naš odnos spram vremena i kretanja kvalitativno različit? Ne bi li se, naprotiv, moglo govoriti o izvanrednome, iako kvalitativno homogenome ubrzavanju istoga iskustva? A na koju se tempralnost oslanja kad se pitanje postavlja u tome obliku? Po sebi se razumije kako ga se ne može uzeti za ozbiljno bez da se ponovno izlože sve problematike vremena i kretanja, od Aristotela do Heideggera, prolazeći Augustinom, Kantom, Einsteinom ili Bergsonom. Naša prva formulacija je stoga bila pojednostavljujuća. Ona je suprostavljala kvalitetu i kvantitetu *kao da* kvantitativna transformacija, jednom kada prekorači određene pragove ubrzanja, ne bi mogla potaknuti kvalitativne promjene u općem ustroju neke kulture, sa svim njezinim tehnikama informiranja, upisivanja i arhiviranja; *kao da svaki iznalazak* ne bi bio iznalazak nekog procesa ubrzanja ili, u najmanju ruku, novo iskustvo brzine; ili *kao da* bi pojam brzine, povezan s kvantificiranjem objektivnoga vremena, ostao homogen u svakome iskustvu vremena za ljudski subjekt ili za način temporalizacije kojega bi ljudski subjekt kao takav prekrivao.

Zašto sam dakle usporio moj uvod postavljajući ovo tako naivno pitanje?

Svakako iz više razloga.

Prvi razlog

Razmotrimo sam oblik pitanja. Je li rat brzine /za brzinu/, sa svim čime zapovijeda, nesvodivo nov fenomen, iznalazak povezan sa sveukupnošću iznalazaka takozvanoga atomskog doba, ili ipak silovitim ubrzanjem kretanja koje *oduvijek* bijaše na djelu? Ne samo *uvijek već* a kao da bi izraz »uvijek već« opisivao tu strukturu na isti način kao što karakterizira druge. Ovdje bi se, naprotiv, radilo o strukturi apsolutnog vinuća, gotovo beskonačnog »dobivanja na brzini«, koje bi »uvijek već« činilo *općenito* mogućim. Taj oblik

1 Izraz *uvriježen u javnoj raspravi u Sjedinjenim Državama – treba li biti prvi u upotrebi atomskoga oružja kako se ne bi došlo u položaj strateške podređenosti (first use makar u svojstvu prevencije) ili postaviti si načelo upotrebe atomskoga oružja tek u svojstvu odgovora (no first use).*

*** *Invention na francuskom ima značenje iznalazak, iznalaženje, ali i izmišljotina, umišljotina, što se u našem iznalazak ne čuje tako jasno, no u prijevodu sam se pri prevođenju riječi invention, inventer držao iznalazak, iznalaženje, iznaći.*

2 Pogledaj »*Psyché. Invention de l'autre*«. U stvari, oba su ta predavanja iznesena tijekom istoga tjedna na sveučilištu Cornell. Aluzije među njima su mnogobrojne.

pitanja sačinjava možda ponajmanje izostavljivu formalnu matricu, središnji, ako hoćete atomarni [nucléaire] moment za svaku problematiku tipa »nuclear criticism« u svim njezinim aspektima.

Naravno, mi moramo ići brže i nemamo vremena to izlagati. Stoga ovu postavku o problemu oblika pitanja iznosim kao prebrz zaključak, prenatlu tvrđnju, uvjerenje, *doksički* argument ili *dogmatsko* oružje. Na početku bijaše doksa. Tu i tako bih trebao započeti. Želio bih započeti što je moguće brže ovim upozorenjem, drukčije rečeno ovim činom odvratanja (dissuasion): pozor, ne idite prebrzo, možda nema nikakvoga iznalaska, nikakvoga radikalno novog predikata u takozvanoj situaciji »atomskoga rata«. Za sve dimenzije takvoga doba uvijek se može reći: to nije niti po prvi niti po posljednji put. Kritička budnost historičara može nam uvijek pomoći da se potvrdi ova ponovljivost. To historičarsko strpljenje, ta pronicljivost pamćenja i mora uvijek prosvjećivati »nuklearnu kritiku«, obavezati je da uspori, odvratiti je (dissuader) od ishitrenog zaključka u pogledu brzine same. Ali to odvratajuće kočenje nosi sa sobom svoje vlastite rizike. Kritička revnost koja sili da se posvud prepoznaju precedenti, kontinuiteti, ponavljanja može nas dovesti dotle da poput samoubilačkih somnambula, gluhi i slijepi, prođemo pored nečuvnoga, pored onoga što bi, usprkos asimilirajućoj sličnosti diskursa (primjerice onih apokaliptičke ili bimilenijarističke vrste), usprkos analognosti tehničko-vojnih situacija, strateških dispozicija s njihovim udjelima u opkladama, u proračunima na rubu ponora, u kocki, u naizmjeničnom premašivanju uloga itd., bilo apsolutno jednokratno i u povijesnim riznicama, ukratko u povijesti čija bi se funkcija upravo u tome i iscrpljivala, tražilo sa čime neutralizirati iznalazak, prevesti nepoznato u poznato, metaforizirati, alegorizirati, domesticirati strah, pomoću uvijanjà, tropa, strofa, izvrći neizvrgljivu katastrofu, bezizbježno sunovraćenje u bezostatnu kataklizmu. Ovdje bi nečuveno bilo bezdansko, a »proći pored« ponora, za somnambula o kojem govorim svelo bi se na pad u njega, bez da bi se to vidjelo i znalo. Ali kako umrijeti drugačije? Kritičko i odvratajuće usporavanje može dakle biti jednako kritično kao i kritičko ubrzavanje. Isto se može umrijeti i nakon što se život proveo, poput pronicljivoga historičara, u spoznavanju u kojoj mjeri sve ovo nije novo, govoreći kako iznalazivači atomskog doba ili nuklearna kritika nisu, kako se to kaže, »izmislili barut«. Uostalom, uvijek se umire u tome potmulu svjetlu pamćenja, pa i smrt onoga što se još uvijek donekle naziva čovječanstvom isto tako ne može izbjeći pravilu.

* Nucléaire u različitim kolokacijama prevodim kao nuklearni, atomski, atomarni.

drugi missive onoga što sam upravo tako brzo izrekao: zbog brzinskog razloga.

Doista: nikada se, nigdje, disocijacija između mjesta kompetencije i mjesta uloga nije činila strožom i opasnijom, katastrofičnijom. Zbilja kažem: nije se činila takvom. Nije li očito prvi puta da ta disocijacija, nepremostivija no ikada za obične smrtnike, u trenutku kad vaš predsjednik premišlja hoće li voditi rat čak izvan planete Zemlje, stavlja na kocku usud onoga što se još uvijek donekle naziva čovječanstvom, pače čitavoga planeta Zemlje? Ne daje li nam ta disocijacija (koja je dis-socijacija, podjela i razmještanje sociusa, samog socijaliteta) za misliti bit znanja i *tehne* same kao socijalizaciju i de-socijalizaciju, konstituciju i dekonstrukciju *sociusa*?

Treba li ovu disocijaciju uzeti za ozbiljno? I što ovdje vrijedi kao ozbiljno? To je prvo pitanje a onda i *prvi razlog* zbog kojega više nije potpuno nesuvislo ili nekonzekventno da se kolokvij o nuklearnome otvori u prostoru, ovome našem, koji je u osnovi ispunjen ne-ekspertima, pitajućima koji neumitno ne znaju posve sigurno što jesu, koji pouzdano ne znaju ono što opravdava i legitimira njihovo zajedništvo, ali koji barem znadu da nisu stručnjaci vojske, strategije, diplomacije ili nuklearne tehničke znanosti.

Drugi razlog

Dobro, nismo eksperti strategije, diplomacije ili takozvane nuklearne tehničke znanosti. Mi bismo prije bili okrenuti prema onome što se ne naziva čovječanstvom [humanité] već humanističkim znanostima [humanités], povijesti, književnosti, jezicima, filologiji, socijalnim znanostima, ukratko svemu onome što se u Kantovoj podjeli univerziteta smjestilo u takozvani niži razred filozofskoga fakulteta kojemu je strano svako upražnjavanje moći³. Specijalisti smo za diskurs i za tekst, za svekolike tekstove.

Usudio bih se reći kako nas to, usprkos prividima, ne samo ovlašćuje, već dvostruko ovlašćuje da se ozbiljno bavimo nuklearnom stvari. I ako to još nismo učinili, ta odgovornost koju smo sebi uskraćivali nalaže nam da se bavimo gore spomenutom stvari. Prije svega kao predstavnici čovječanstva ili inkompetentnih humanističkih znanosti koji moraju s krajnjom strogošću promisliti problem kompetencije s obzirom na njegov odnosno njihov ulog. Kako, sučelice nuklearnome teroru, uspostaviti sugovor između takozvanih kompetentnih i navodno inkompetentnih, ali također i između kompetentnih i kompetentnih samih? Jer gajimo više no sumnju, znamo pouzdano kako, pogotovo na ovome području, postoji mnogostrukost disociranih, heterogenih

³ Dopuštam si ovdje uputiti na moj članak »Mochlos ou Le conflit des facultés« u *Philosophie*, 2, travanj 1984.

kompetencija. Znanje tu nije niti koherentno niti saberivo. Štoviše, između onih koji raspolažu tehničko-znanstvenom kompetencijom (iznalazivači, oni koji su predati iznalaženju, isto tako u smislu »konstativnog« razotkrivanja ili otkrića kao i proizvodnje novih tehničkih i preformativnih dispozitiva) i onih koji raspolažu vojno političkom kompetencijom, onih koji su ovlašteni da donose odluke, opunomoćenih za provedbu [performance] i za performativ, granica je nerazlučljivija no ikada, kao što je to i između dobra i zla čitave atomske tehnologije. Ako je, s jedne strane, očito po prvi put da su kompetencije tako opasno i djelotvorno disocirane, zauzvrat i iz druge točke gledanja, one se nikada nisu nakupile, usredotočile, poput igre kockom povjerile u tako mali broj ruku: vojne su također znanstvene i pogubno se nalaze u položaju da sudjeluju u krajnjoj odluci, bez obzira na predostrožnost s kojom se tom problemu pristupa. Svi su oni, a to će reći nekolicina njih, u položaju iznalaženja, inauguriranja, improviziranja postupaka i davanja naredbi tamo gdje im nijedan model, o tome ćemo začas, ne može biti od bilo kakve pomoći. Između konstatiranja, otkrivanja, znanja, obećavanja, djelovanja, simuliranja, davanja naredbi itd. granica nikada nije bila tako nepostojana, pače neodlučiva. Takva je današnja situacija: granična situacija u kojoj je granica suspendirana, gdje nam se onda *krinein*, *krisis*, sama odluka, a i izbor, uskraćuju, napuštaju nas kao ostatak ove uskrate koja mi jesmo. Polazeći od ove situacije *nama* je potrebno ponovno promisliti sprege između znanja i djelovanja, konstativnih govornih činova i performativnih govornih činova, iznalaženja koje nahodi ono što je već bilo tu i onoga koje proizvodi nove dispozitive i nova mjesta. U neodlučivome i u trenutku odluke, nesumjerljive s ikojom drugom, potrebno nam je ponovno iznaći iznalaženje i misliti drukčiju »pragmatiku«.

Treći razlog

U našoj tehničko-znanstveno-vojno-diplomatskoj inkompetenciji ipak se možemo smatrati jednako kompetentnima kao i drugi za bavljenje fenomenom čija je bitna značajka da je skroz na skroz *fabulozno tekstualan*. Čini se da atomsko naoružanje, više no bilo koje naoružanje prije toga, ovisi o strukturama informiranja i komunikacije, o jeziku, o uglasivome jeziku, o grafičkome šifriranju i dešifriranju. No ono je također fabulozno tekstualan fenomen utoliko što se atomski rat zasada nije dogodio: o njemu se može samo govoriti i pisati. Možda ćete reći: ali nije to po prvi put; o drugim se ratovima također, ako se nisu dogodili, moglo samo govoriti i pisati. Što se tiče užasnuća imaginarnom anticipacijom, tko bi mogao dokazati da Europljanin iz razdoblja poslije rata 1870. ne bi bio zastrašeniji tehnološkom slikom bombardiranja i istrebljivanja Drugoga svjetskog rata, ako bi je uopće

i mogao stvoriti, no što smo mi slikom koju možemo stvoriti o atomskome ratu? Logika ovog argumenta nije bezvrijedna, pogotovo ako se misli na ograničeni i »čisti« atomski rat. Ali on gubi svoju vrijednost pod postavkom o totalnome atomskom ratu koji, kao postavka ili, ako vam je draže, kao fantazam uvjetuje sve diskurse i sve strategije. Za razliku od drugih ratova kojima svima prethodiše ratovi gotovo istoga tipa za ljudsko pamćenje, (i barutni prah nije u tome pogledu obilježio radikalni prijelom), atomski rat nema prethodnika. On se nikada nije dogodio, to je ne-događaj. Eksplozija atomskih bombi 1945. zaključila je »klasični« rat, ona nije otpočela atomski rat. Zastrašujuća »stvarnost« atomskoga sukoba može biti samo označeni referent, nikada stvarni (sadašnji ili prošli) referent nekog diskursa ili teksta. Barem danas. A to nam daje za misliti ovo *danas*, prisutnost [présence] i sadašnjost [présent] kroz tu fabuloznu tekstualnost. I to bolje i više no ikada. Rastuća mnogostrukost diskursa – štoviše, literature – o toj temi sačinjava možda proces zaplašenog pripitomljavanja, anticipirajuće asimilacije ovoga anticipaciji nedostupnog posve drugoga. Za sada, danas, može se reći da se atomski rat koji se ne bi mogao lokalizirati nije dogodio, on postoji samo onime što se o njemu kazuje i tamo gdje se o njemu govori. Neki bi ga onda mogli zvati fabulom, čistom izmišljotinom: u smislu u kojemu se kaže da su mit, slika, fikcija, utopija, retorička figura, fantazam izmišljotine. Može se također zvati spekulacijom – pače fabuloznom spekulacijom. Prskanje ogledala⁴ bi konačno, kroz čin jezika, bilo samo događanje atomskog rata. Tko bi se mogao zakleti da naše nesvjesno to ne očekuje? Da o tome ne sanja? Da ga ne želi?

Možda ćete smatrati osupnjujućim da se atomska stvar svodi na fabulu. No ja to nisam tako jednostavno mislio. Podsjetio sam da je atomski rat zasada fabula, to jest ono o čemu se samo može govoriti. Ali tko bi mogao previdjeti masivnu »stvarnost« atomskog naoružanja i zastrašujuću razaračku silu koja se posvud nakuplja, koja se kapitalizira i sazdaje samo kretanje kapitalizacije? Treba razlikovati tu »stvarnost« od atomskoga doba; a treba razlikovati i fikciju od rata. Međutim, a to bi možda bio imperativ nuklearne kritike, također treba budno paziti da se ovo kritičko ili dijakritičko razlikovanje i interpretira na kritički način. Jer »stvarnost« atomskoga doba i fabula o atomskome ratu možda se razlikuju, ali nisu dvije zasebne stvari. Rat (drukčije rečeno, zasada fabula) je ono što pokreće taj fabulozan ratni napor, to besmisleno kapitaliziranje sofisticiranih naoružanja, tu utrku u pogledu brzine, to obezumljeno sunovraćenje koje kroz čitavu tehničku znanost, kroz čitavo njome motivirano tehničko-znanstveno iznalazaštvo, ne ustrojava samo vojsku, diplomaciju, politiku, već čitav ljudski socius danas, sve ono što se starim riječima naziva kultura, civilizacija, *Bildung*, *shole*,

⁴ Pogledaj »Psyché. Invention de l'autre«.

paideia. »Stvarnost«, kažemo opći ustroj atomskoga doba, konstituira fabula prema događaju koji se nikad nije zbio (osim u fantazmu, a to pak nije ništa⁵), događaj o kojemu se može samo govoriti, događaj čiji dolazak [venue] ostaje ljudski iznalazak [invention] ili prije ono što ostaje za iznaći. Iznalazak, dakako, stoga što ovisi o novim tehničkim dispozitivima, ali iznalazak također i stoga što ne postoji i navlastito stoga što bi, u trenutku u kojem bi postojao, to bila velika premijera.

Četvrti razlog

Pošto govorimo o bajci, jeziku, pismu i retorici, o fikciji i o fantazmu, krenimo još dalje. Atomski rat ne ovisi o jeziku isključivo iz razloga što o njemu možemo samo govoriti – i to kao o nečemu što se još nije dogodilo. Ne ovisi o jeziku isključivo iz razloga što inkompetentni sa svih strana o njemu mogu govoriti na način glasine ili dokse – a ta se granica između *dokse* i episteme zamagljuje čim više nema apsolutno legitimabilne kompetencije za fenomen koji nije strogo tehničko-znanstveni, već u potpunosti tehničko-vojno-političko-diplomatski i koji doksu ili inkompetenciju uvrštava u svoje proračune. Ovdje još postoji samo doksa, mnijenje, »*belief*«. Više se ne može suprotstavljati uvjerenje i znanost, *doksa* i episteme, kad se jednom dospjelo do odlučujućega mjesta atomskoga doba, drukčije rečeno, kad se došlo na kritično mjesto atomskoga doba. Na tome kritičnom mjestu nema više mjesta razlikovanju između uvjerenja i znanosti, dakle nema više prostora za »nuclear criticism« *sensu stricto*. Pa čak i za istinu u tome smislu. Nema istine, nema apokalipse. Ne, atomski rat nije stoga *samo* fabulozan što se o njemu može *samo* govoriti, već stoga što izvanredno *sofisticiranje* tehnologija – koje su isto tako tehnologije pisanja, *missile*-a općenito, misije, emisije i transmisije kao i svaka *tehne* – u biti koegzistira, ko-operira sa sofistikom, psiho-retorikom i najsumarnijom, najarhaičnijom i najvulgarnije doksičkom psihagogijom.

*Treći missile, Možemo se smatrati kompetentnima, jer sofisticiranje
atomske*
Treći missive strategije nikada ne ide bez sofisticiranja uvjerenja i

⁵ Godine 1897. Freud kaže kako je uvjeren »da u nesvjesnome ne postoji 'naznaka stvarnosti', tako da je nemoguće međusobno razlikovati istinu i osjećajima zaposjenu fikciju« (Pismo 69, 21. rujna 1897.) Drugačije čitanje te tvrdnje iznosim u »*Préjugés – devant la loi*«, u *Minuit*, 1985, str. 109 i dalje.

retoričke

simulacije teksta.

Prvi razlog

Svjetsku organizaciju ljudskog *sociusa* danas suspendira nuklearna retorika. To se može neposredno očitati na činjenici da se (barem na francuskom) »strategijom zastrašivanja [dissuasion]« naziva čitava službena logika nuklearne politike. Zastrašivanje (deterrence) hoće reći »uvjeravanje [persuasion]«. Zastrašivanje je negativni modus odnosno negativni efekt uvjeravanja. Umijeće uvjeravanja je, kao što znate, jedna od okosnica onoga što se od antike naziva retorikom. Zastrašivanje je svakako uvjeravanje, ali ne da se misli odnosno vjeruje ovo ili ono, koje može biti činjenično stanje ili interpretacija, već da *treba ne činiti* nešto. Zastrašuje se kada se nekoga uvjerava da je opasno, neprobitačno ili loše odlučiti se *činiti* nešto. Retorika zastrašivanja je dispozitiv performativa u pogledu drugih performativa. Anticipacija atomskoga rata (pred kojim se strepi kao pred fantaznom bezostatnog uništenja) postavlja čovječanstvo – a čak i svakovrsnim vrstama sklopova definira bit modernoga čovječanstva – u njegov retorički položaj. Podsjetiti na to ne znači brbljivom ispraznošću razbiti strah od atomske katastrofe koja već upropaštava, kažu jedni, koja u isti mah poboljšava, kažu drugi, totalitet našeg svijeta; to ne znači kazati o tom apsolutnome *pharmakonu* da je istkan iz riječi kao kad bi se kazalo: sav je taj strah tek retorika. Naprotiv, to nam danas, retrospektivno, daje za misliti moć i bit retorike; pa čak i sofistike koja se oduvijek, barem od trojanskog rata, veže uz retoriku (ostanimo pri grčkome određenju onoga što ne možemo drukčije nazvati nego, na grčkome, sofistika i retorika).

Drugi razlog

S onu stranu ove bitne retoričnosti sudobnost? treba smjestiti između hiperboličke profinjenosti, tehnološkoga sofisticiranja *projektilnosti* [missilité] ili *poslaničnosti* [missivité] te rustičnosti sofistčkih varki [ruses] koje se razrađuju u vojno-političkim stožerima. Između Trojanskoga i atomskoga rata tehnička je sprema zapanjujuće uznapredovala, ali psihagogičke i diskurzivne sheme, mentalne strukture i strukture intersubjektivnoga proračuna u teoriji igara nisu se pomaknule. Pred tehnološkim skokom čovjeku iz doba Prvog svjetskog rata zastao bi dah, ali Homer, Quintillian ili Ciceron ne bi se uopće začudili ako bi pročitali ono što sam prije nekoliko dana, dok sam pripremao ovaj »paper« (s obzirom na ono što želim reći o *doksi* treba *news papers* smatrati dobrim referencama), pročitao u *New York*

Timesu. To je članak Lesliea H. Gelba, dopisnika *Timesa* (za rubriku »*National security*«) iz Washingtona. Gelb vidno nije sklon Reaganovoj administraciji. Njegov članak staje na jednu stranu, izlaže ono što bi se moglo nazvati jednim »mnijenjem«, jednim *uvjerenjem*. Izdvajam samo jedan moment iz tog informacijama vrlo izdašnog članka. Jedan od podnaslova dnevnika preuzima riječi teksta u formulaciji: »Reagan stretches the meaning of deterrence, says the author. Gaining superiority translates into diplomatic power.« I doista, Gelbov diskurs analizira uvjerenja Reaganove administracije predmnijevana u datome trenutku. Otuda onda i dospijeva do razrade mnijenjâ, dokse, uvjerenjâ (stare riječi, stare stvari: kako ih uklopiti u svijet nuklearne tehnologije?). Ne uvjerenja neke individue ili štoviše neke grupe individua, već uvjerenja entiteta nazvanog »Administracija«. Gdje je ukorijenjeno uvjerenje neke Administracije? Čitava teorija strateških igara koje Gelb analizira integrira dakle iskazana i predmnijevana uvjerenja s jedne, izvedena uvjerenja odnosno mnijenja s druge strane. Nadalje, Gelb razrađuje i procjenu od strane Sovjeta (shodno tome i njihovo uvjerenje) ne samo kada se radi o atomskoj moći Amerikanaca, već također i o njihovoj odlučnosti – prevedite: o njihovoj vjeri u same sebe. Što se onda doista odvija na strani uvjerenja Amerikanaca iz razdoblja Reagana? S jedne strane prisustvuje se evoluciji uvjerenja, s druge strane očitoj retoričkoj novini, izboru nove riječi ujedno popraćene dvostrukom hermeneutikom, tajnom i javnom egzegezom; radi se o jednoj sitnoj riječi »to prevail« čija težina, čiji ulog i čiji pretpostavljeni učinci su podjednako značajni kao neke tehnološke promjene koje bi, s jedne i s druge strane, bile takve naravi da bi poremetile strateške datosti eventualnoga oružanog sukoba. Epizodu poznajete bolje od mene: radi se o politici definiranoj u dokumentu *Fiscal Year 1984-1988 Defense Guidance* (proljeće 1982.) prema kojoj tijekom atomskog rata dužeg trajanja Sjedinjene Države »must prevail«, moraju odnijeti pobjedu, zadržati nadmoć. Tu je politiku, službeno i tajno donesenu, potom javno poricao Weinberger, sadašnji ministar obrane u dva pisma (kolovoz 1982., srpanj 1983.) koje citira i komentira Theodore Draper (»Nuclear Temptations«, *New York Review of Books*, 19. siječnja 1984.).

Sve se sabire u egzegezu, javnu ili tajnu, jedne jedine riječi. Što znači *to prevail*? Zadržavanje nadmoći, u čemu se takvo što može sastojati? Što to želi reći ili treba podrazumijevati? Pratimo sada riječ »uvjerenje« (belief) u interpretaciji predloženoj od Gelba:

U *očitome uvjerenju* (*apparent belief*) Reaganove administracije prema kojemu bi se atomski rat, jednom kada je već započeo, bilo sposobnim djelotvorno kontrolirati i voditi tijekom razdoblja koje bi moglo trajati mjesecima, doktrina je izašla van uvriježenih granica. Takvo bi *uvjerenje* moglo jednoga dana

ponukati nekoga lidera *na pomisao* da može riskirati zapodijevanjem atomskog rata, jer bi bio sposoban zaustaviti ga neposredno prije potpune katastrofe. No, Reaganova je administracija otišla još dalje uvodeći ponovno ideju iz 1950. prema kojoj bi trebalo uistinu težiti za time da se dobije atomski rat. Tijekom posljednjih dvadeset godina Administracija je rabila riječi poput »sprečavanje poraza« (*preventing defeat*) ili »izbjegavanje nepovoljnog ishoda« (*avoiding an unfavorable outcome*) da bi iskazala svoje *uvjerenje* prema kojemu ne bi bilo potjednika u atomskome ratu. Nakon povike izazvane potajnom uporabom riječi »*prevail*«, g. Weinberger je izjavio da »nigdje u svemu tome mi ne *mislimo implicirati* (*do we mean to imply*) da bi se atomski rat mogao dobiti. Tome pojmu nema nikakva mjesta u našoj strategiji. Atomska oružja smatramo samo sredstvima zastrašivanja Sovjeta od toga da misle (*from thinking*) da bi im ikada mogli pribjeći.« (Ja podcrtao.)

Poput igre između javnog i tajnog, mnoštvo retorika se prilagođava mnoštvu *pretpostavljenih* adresata: američko ili ne-američko javno mnijenje, američki ili sovjetski odlučiooci, kao da uostalom protivnik ne bi odmah pokušao uvrstiti sve te varijable u svoj proračun. Neumitno se tu radi o retorici, a o tome se čak i govori. Pojam, pače riječ retorika služi retorici nadmetanja i optuživanja. Poznato Vam je da je Červenko netom denuncirao Reaganovu »retoriku« (to je njegova riječ). A Gelb također: »Reaganova deklarativna politika je u potpunosti u skladu sa starom oficijelnom *retorikom*.« (str. 29. Ja podcrtao.) Ali nastavimo čitanje Gelba:

G. Reagan je također objavio i demantije. Unatoč tomu sumnja se i dalje poteže: Administracija je svakako imala nešto *na pameti* (in mind) birajući tu riječ. Izvjesni dužnosnici te Administracije pisali su i govorili o vjerojatnosti atomskoga rata, te o potrebi za Sjedinjene Države da se pripreme da ga vode, prežive i dobiju. U kojoj se mjeri ovo viđenje dijeli u Administraciji, to nije jasno. Blagonaklono objašnjenje, a i ono koje se *najbolje slaže s mojim osobnim iskustvom* Reaganovih dužnosnika, je da »*prevailing*« za njih zbilja odgovara cilju strateške atomske nadmoći u odnosu na Sovjetski Savez. Brojni od tih dužnosnika su sudjelovali pripremi platforme Republikanske stranke iz 1980. koja preporučuje da se na svim razinama dostigne i tehnološka nadmoć u odnosu na Sovjetski Savez. Brojni su oni u Reaganovom timu za koje je atomska nadmoć važna ne samo iz razloga njihovog uzdanja u ideju

vođenja i dobivanja atomskoga rata, već jer *vjeruju* da se ta vrsta nadmoći *može prevesti u diplomatsku moć (translatable into diplomatic power)* i, u slučaju krize, u sredstvo da se drugi prisili na uzmak. Krajnje sporna ideja koju, *u to vjerujem*, ne podupire nikakav dokaz (Ja potcrtao.)

Gelb dakle vjeruje (»I believe«) kako ne postoji dokaz. Vjeruje kako postoje samo uvjerenja. »Reagan« – uvjerenje nije temeljeno na dokazu. No, po definiciji, ono to ne bi niti moglo biti. Ne postoji dokaza u ovoj domeni. Nikada »atomarna« nadmoć nije apsolutna i apsolutno dokazana, nikada se na nju nije mogao, na *apsolutno demonstrativan* način, staviti ulog kako bi se u razdoblju krize zaplašio protivnik. Samo je jedan zamisliv dokaz – to je rat, a on konačno ne dokazuje više ništa. »Reagan« – uvjerenju protivni diskurs može suprotstaviti samo drugo uvjerenje, svoju vlastitu retoriku i svoju vlastitu hermeneutiku. Gelb ne prestaje zazivati svoje »uvjerenje« i ponajprije svoje »iskustvo« (psihologije ljudi iz Pentagona ili Bijele kuće).

Što se tiče »prevođenja« (*translation*) »u diplomatsku moć«, nove riječi (*prevailing*) moglo bi se isprva pomisliti da se riječ prevođenje uzima samo u širokom, nejasnom i metaforičkom smislu: radi se doista o prevođenju jedne riječi ali također jedne stvarnosti (atomske nadmoći i svijesti koju se o njoj može imati) u drugo područje, ono diplomatske moći i to kroz u osnovi nelingvistički prijenos. Neosporno, ali stvar se usložnjava čim se pozornost obrati na ovu činjenicu: »diplomatska moć« nikada se ne javlja izvan teksta, ne ide nikada bez diskursa, poruke, odaslanja. Ima strukturu teksta i u neograničenome smislu kojega pridajem toj riječi i u strožije tradicionalnome smislu pojma. Kako i u dokazivanju sile tako i u strogo diplomatskome, to jest sofističko-retoričkome momentu diplomacije, postoji samo tekst.

Četvrti missile, U aporije atomskog referenta ne vjerujemo.

četvrti missive Pod naslovom *nuclear criticism*, na kolokviju organiziranom od

časopisa *Diacritics*, trebamo govoriti o literaturi, o literaturi koju ću ovdje razlikovati od poezije, epa te lijepe književnosti općenito.

Literatura – u svome suvremenom značenju – nije se izgleda mogla sazdati kao institucija bez ovih dvaju uvjeta: 1. projekta arhiviranja, nakupljanja svojevrsnoga objektivnog pamćenja bez ikakve usmene potpore tradicije, 2. konstituiranja pozitivnog prava: prava autora, identificiranja potpisnika, identificiranja korpusa, razlikovanja između originala i kopije, originala i plagijata itd. Literatura se ne svodi na taj oblik arhiviranja i to stanje prava, ali ona ih ne bi mogla nadživjeti kao institucija kakvom jest, pod svojim imenom

literature. Onda ono što nam onda daje za misliti tu jedinstvenost atomskoga rata, njegovo biti-po-prvi-i-možda-po-zadnji-put, njegova apsolutna iznađenost [inventivité], što daje za misliti čak i ako ostaje mamac, uvjerenje, fantazmička projekcija, to je očito mogućnost ireverzibilnog, bezostatnog uništenja juridičko-literarnog arhiva, dakle temelja literature i kritike*. Ta mogućnost ne implicira nužno uništenje čovječanstva, čovjekove Zemlje, čak ni drugih diskursa (umjetnosti ili znanosti), pa niti poezije i epike; ovi bi mogli rekonstruirati svoj životni proces i svoju arhivu, barem u mjeri u kojoj struktura toga arhiva (struktura neliterarnoga pamćenja) strukturalno implicira upućivanje na stvarni i samome arhivu izvanjski referent. Jasno kažem: u toj mjeri i u toj postavci. Nije sigurno da svi drugi arhivi, kakav god im bio materijalni nositelj, imaju takvoga referenta apsolutno izvan sebe, izvan svoje vlastite mogućnosti. Ako ga imaju, onda se u pravilu mogu rekonstruirati i, dakle, na neki način preživjeti. Ali ako ga nemaju, odnosno u mjeri u kojoj ga nemaju van sebe, nalaze se u položaju literature. Moglo bi se reći da sudjeluju u literaturi utoliko što ova proizvodi svoj referent kao fiktivan ili fabulozan referent, po sebi ovisan o mogućnosti arhiviranja, po sebi sazdan činom arhiviranja. To bi vodilo zamjetnom, nasilnom neki bi rekli, proširenju polja literature. Ali tko je dokazao da je literatura polje nedjeljivih i jednostavno odredivih granica? Događaje poznate *pod imenom literature* moguće je razgraničiti. U načelu postoji moguća povijest tog imena i konvencija vezanih uz to imenovanje. No, isto ne vrijedi za strukturalne mogućnosti onoga što se tako imenuje, a ne ograničava se na događaje već poznate pod tim imenom.

Upustili smo se ovdje u postavku o totalnome i bezostatnome uništenju arhiva. Ono bi se dogodilo po prvi put i bilo bi bez zajedničke mjere sa, primjerice, paležom neke biblioteke pa bila to i onaj Aleksandrijske zbog kojega je poteklo toliko tinte iz pera i koji je hranio toliko literatura. Postavka o tome totalnom uništenju [désurrection] bdije nad dekonstrukcijom, vodi njezin hod, dopušta da se u svjetlu, ako se to može reći, ove postavke ili ovog fantazma prepoznaju strukture i historičnost svojstvene diskursima, strategijama, tekstovima ili institucijama koje treba dekonstruirati. Zbog toga dekonstrukcija, barem ono što se danas promiče pod tim imenom, pripada atomskome dobu. I dobu literature. Ako se »literaturom« naziva ono čija su opstojnost, mogućnost i značenje najradikalnije, po prvi i posljednji put, ugroženi atomskom katastrofom, onda to daje za misliti bit literature, njezinu radikalnu nepostojanost i radikalni oblik njezine historičnosti; ali istovremeno se kroz nju daje za misliti *totalitet* onoga što je poput nje, prema tome u njoj, izloženo istoj grožnji, sazdana istom strukturom historijske fikcionalnosti, proizvedeći i noseći sa sobom svoj vlastiti referent. Stoga se može tvrditi da

* U francuskome riječ *critique* konotira i znanost o književnosti (literaturi).

je historičnost literature u potpunosti suvremena ili, bolje, strukturno nerazdvojiva od nečega poput atomske *epohe*. Pod atomskom »epohom« podrazumijevam također *epoche* koja suspendira sud pred apsolutnom odlukom. Atomska doba nije epoha, ona je apsolutna *epoche*. To nije apsolutno znanje i kraj povijesti, to je epoha apsolutnoga znanja. Literatura pripada toj atomskoj epohi, epohi krize i nuklearne kritike, barem ako se pod time razumije historijski i ahistorijski horizont apsolutne samouništivosti bez apokalipse, bez objave njezine vlastite istine, bez apsolutnoga znanja.

Ovaj iskaz nije apstraktan. Ne tiče se općih i formalnih struktura, neke jednadžbe između literarnosti proširene na svaki mogući arhiv i samouništivosti općenito. Ne, u mojoj se postavci radi o istovremenu iskrsavanju, o *su-pripadnosti* racionalnog principa (interpretiranog od 18. stoljeća shodno poretku predodžbe, dominaciji strukture subjekt/objekt, metafizici volje, modernoj tehničkoj znanosti, itd.; ovdje upućujem riječju na Heideggera koji se uostalom, u spisu *Der Satz vom Grund*, manje zanima za atomski *rat* no za atomsko doba kao doba in-formacije koja formira i in-formira* jednu figuru čovjeka) *te* projekta literature u strogom smislu, onoga koji se može slijediti natrag do najranije 17. i 18. stoljeća. Za iznošenje ove postavke nije potrebno slijediti Heideggera u njegovoj interpretaciji racionalnog principa i evaluacije literature (razlikovane od poezije), onakvoj kakvom se pojavljuje u, primjerice, *Was heißt Denken?*. Drugdje⁶ sam se o tome očitovao i ovdje se ne mogu zaputiti tim smjerom. U onome što u jednome drugom smislu zovem apsolutnom epohom, literatura rađa i ne može doli živjeti svoju nepostojanost, svoju smrtnu ugroženost i svoju bitnu konačnost. Ne može se dakle zadovoljiti time da se kaže kako se literatura i literarna kritika, eda bi danas postale ozbiljnima i zanimljivima, moraju odnositi spram atomske stvari, pače dopustiti da ih ona opsjedne. Svakako, treba to kazati i istina je. Ali ja također vjerujem da je to, makar neizravno, uvijek i činila. Uvijek je pripadala atomskoj epohi, čak i ako o njoj ne govori »ozbiljno«. I doista vjerujem da je o njoj »ozbiljnije« postavljeno pitanje u tekstovima Mallarméa, Kafke, Joycea primjerice, no u današnjim romanima koji bi bez okolišanja i na »realističan« način opisivali »pravu« atomsku katastrofu.

Ovo bi bila *prva verzija paradoksa referenta*. U dva momenta. 1. Literatura pripada atomskome dobu zbog performativnoga karaktera njezinoga odnosa

* *Tu treba imati na pameti etimologiju glagola informirati koji u francuskome još uvijek ima i značenje »uobličiti«, »dati oblik«.*

6 Pogledaj »*Les pupilles de l'université (Le principe de raison et l'idée de l'université)*« u *Le cahier du Collège International de Philosophie*, 2, 1986., str. 18-19. i »*Le main de Heidegger, Geschlecht II*« u *Psyché. Invention de l'autre, Gallilée, Paris, 1987.*, str. 436 i dalje.

spram referenta. 2. Atomski rat se nije dogodio, to je spekulacija, iznalazak u smislu mašte [fable] odnosno iznalazak koji je tek za iznaći: kako bi se dogodio ili ga se spriječilo da se dogodi (iznalazak je isto tako potreban za jedno kao i za drugo); i za sada *nije doli* literatura. Neki bi iz toga mogli zaključiti da on dakle, posve suspendiran kakav već jest u svojoj fabuloznoj i literarnoj *epoche*, nije stvaran.

*Peti missile, Međutim, druga verzija ili druga strana istoga paradoksa,
peti missive vjerujemo samo u atomski referent.*

Ako želim govoriti apsolutno u pojmovima referencije, atomski rat je jedini mogući referent svakog diskursa i svakog iskustva koji svoju uvjetovanost dijele s uvjetovanošću literature. Ako je, prema nekoj strukturirajućoj postavci ili strukturirajućoj mašti, atomski rat jednak potpunome uništenju arhiva, ako već ne čovjekove Zemlje, on postaje apsolutnim referentom, horizontom i uvjetom svih drugih. Individualna smrt, uništenje koje zahvaća dio društva, tradicije, kulture, uvijek može sa svojim pamćenjem, kompenzacijom, pounutrenjem, idealizacijom, premještanjem itd. prigoditi simbolički rad oplakivanja. U ovome slučaju postoji monumentaliziranje, arhiviranje i *rad na ostatku, rad ostatka*. Isto tako moja vlastita smrt, ako mogu tako kazati, kao individuuma uvijek se može fantazmički, simbolički također, anticipirati kao negativnost na djelu: dijalektika djela, potpisa, imena, nasljeđa. Slika, oplakivanje, sva sredstva pamćenja i tradicije mogu utomiti realitet smrti čija anticipacija ostaje onda protkana fikcionalnošću, simboličnošću ili, ako Vam je draže, literaturom; pa čak i ako u zebnji, strahu, očaju vidim tu anticipaciju kao katastrofu koju nemam nikakvog razloga ne smatrati ravnom uništenju čitavoga čovječanstva: ono se događa u svakoj individualnoj smrti. Nema zajedničke mjere sposobne uvjeriti me kako je osobno oplakivanje manje utučujuće no atomski rat. Ali kultura i društveno pamćenje mogu na sebe preuzeti svaku smrt, to im je štoviše bitna funkcija i njihov razlog postojanja. U toj mjeri oni ograničuju njezin realitet, utomljuju je u »simboličkome«. Jedini apsolutno stvarni referent javlja se onda u slučaju apsolutne atomske katastrofe koja bi nepovratno uništila cjelokupni arhiv i čitav simbolički kapacitet, samo »preživljavanje« u srži života. Taj apsolutni referent svake moguće literature javlja se u slučaju apsolutnog brisanja svakoga mogućeg traga. On je dakle jedini neizbrisivi trag, poput traga posve drugoga. Jedini »sujet« svake moguće literature, svake moguće kritike, njezin jedini posljednji i asimbolički, simboliziranju nepodložan, štoviše neoznačivi referent je, ako ne atomsko doba, ako ne atomska katastrofa, onda barem ono što nuklearni diskurs i simbolika *još naznačuju*: bezostatno i asimboličko uništenje literature.

Literatura i literarna kritika *konačno* ne mogu govoriti o nečemu drugome. Ne mogu imati drugu krajnju referencu, mogu samo umnažati strateške manevre kako bi usvojile [assimiler] ono neusvojivo posve drugo. One nisu doli ti manevri i ta strateška diplomacija, s onime *dvoznačnim govorom* (*»double talk«*) koji se nikada ne bi na to mogao svesti. Jer, istovremeno, niti bi ovaj »sujet« bio »sujet«, a niti ovaj »referent« »referent« koji bi se dao imenovati. Pošto može govoriti samo o tome literatura ujedno može govoriti samo o nečemu drugome, te iznalaziti stratageme kako bi govorila o nečemu drugome, da bi odložila susret s posve drugim u kojem se susretu taj odnos bez odnosa, taj odnos nesumjerljivosti ipak ne može u potpunosti suspendirati. Iako je on epohalna suspenzija sama. Taj iznalazak posve drugoga je jedini mogući iznalazak. Ovo se daje prenijeti u uvriježeni diskurs o diplomatskoj ili vojnoj strategiji. U članku naslovljenom »Kako ne misliti na atomski rat« (*»How not to think about nuclear war«, New York Review of Books*, 15. srpnja 1982.) Theodore Draper kritizira strategiju *»no first use«* koja bi ustvari bila jednaka strategiji *»no use«*, te ironizira »carstvo utopijskog opskurantizma« Jonathana Shella koji je, u *The fate of the earth*, govorio o »ponovnom iznalaženju politike« (*reinvent politics*), o »ponovnom iznalaženju svijeta« (*reinvent the world*), o »globalnome razoružavanju, kako atomskom tako i konvencionalnom, te iznalaženju političkih sredstava zahvaljujući kojima bi svijet mogao miroljubivo riješiti probleme koji su se tokom čitave povijesti rješavali ratom.« Draper se onda okreće prema onomu što se može činiti mudrošću ili ekonomijom *différance*: dobiti što je više moguće vremena obračujući pozornost na nezaobilazne nužnosti, vratiti se, ako je moguće (kao da bi to bilo moguće), »izvornome smislu« zastrašivanja koji se je u osnovi izgubio ili izokrenuo u ovo posljednje vrijeme: »Zastrašivanje (*deterrence*) je sve što nam ostaje. Kao i za mnoge druge pojmove koje se rabi i zlorabi bilo bi bolje vratiti se njegovome izvornom smislu (*original meaning*)«.

Taj diskurs zaslužuje detaljnu i budnu analizu. Pozivajući se na Solly Zuckerman (*Nuclear illusion and reality*) on primjerice pripisuje znanstvenicima veću odgovornost no vojsci i političarima. U poglavlju o temi *The advice of scientists* Zuckerman, podsjeća Draper, »pokazuje kako su ovi navodili političare i vojsku; utrci u naoružavanju može se, upozorava on, stati na kraj samo ako političari 'bdiju nad ljudima tehnike'. Ova se zamjena uloga, onakvih kakve ih se uobičajeno zamišlja, može činiti iznenađujuća većini čitatelja.«

Šesti missile, šestí missive *Apsolutni missile ne dokida slučaj.* Nema se što ozbiljno spočitnuti toj »racionalnoj« i »realističnoj« mudrosti

zastrašiva-

nja, toj ekonomiji *différance* ili *deterrence*. Jedina moguća ograda, po strani svaki prigovor, je da ako postoje atomski ratovi i atomska grožnja, »zastrašivanje« (*deterrence*) nema niti »izvornog smisla« niti razmjera. Njegova »logika« je logika odstupanja i prekoračenja, ono je ili retoričko-strateška eskalacija ili ništa. Predaje se, proračunom, neproračunljivome, slučaju i prigotku. Pođimo od one misli o odaslanju uslijed koje je Heidegger mišljenje bitka naposljetku nabacio kao mišljenje datoga i onoga što daje za misliti, onoga »*es gibt Sein*«, otpuštanju ili odaslanju bitka (*Geschick des Seins*). Ovo odaslanje nije emisija missile-a ili missive-a, ali ne vjerujem kako se u krajnjoj mjeri jedno može *misliti* bez drugoga. Ovdje ne mogu učiniti ništa drugo nego tek utvrditi naslove mogućih diskursa. Često sam, drugdje, pokušavao naglasiti djeljivost i nesvodivu diseminaciju tih odaslanja. Ono što sam nazvao usudobludnjom [*destinerrance*] nam čak više niti ne pruža sigurnost u *odaslanje* bitka, u sabiranje odaslanja bitka. Ako ontičko-ontološka diferencija osigurava sabiranje toga odaslanja, diseminacija i usudobludnja o kojima govorim idu sve do suspenzije same te ontičko-ontološke diferencije. A ona ga sa svoje strane epohalizira. Što suspendira sve do pojma i mišljenja epohalnosti bitka. Usudobludnja odaslanjâ veže se za strukturu čija je slučajnost i neproračunljivost nesvodiva. Ne govorim ovdje o još neodređenoj margini [*marge*], već o margini homogenoj s redom odlučivoga i proračunljivoga. Kao i u predavanju »*Psyché. Invention de l'autre*« radi se prije o slučajnosti heterogenoj s proračunom i svakom mogućom odlukom. Ovo nemislivo daje sebe za misliti u dobu u kojemu je moguć atomski rat: jedno ili radije, kao uvod u igru, *više* odaslanja, projektila čija usudobludnja i čija slučajnost mogu, u samome procesu proračuna i igrama koje ga simuliraju, izmaći svakoj kontroli, svakoj reasimilaciji ili samoregulaciji sustava kojeg bi oni *strmoglavice* (prebrzo, kako bi se preduhitriilo najgore) ali i nepovratno uništili.

Isto kao što se svaki jezik, svako pismo, svaki poetsko-performativni ili teorijsko-informatički tekst odašilje, sebe odašilje, daje odaslati, isto tako se danas projektili, kakav god im bio materijalni nositelj, mogu lakše no ikada opisati kao odaslanja pisma (kod, upisivanje, trag, itd.). To ih ne svodi na puku neofenzivnost koja bi se naivno pridavala knjigama. To podsjeća, eksponira, dovodi do eksplozije ono što, u književnosti, sa sobom uvijek nosi silu mašine smrti.

Aleatorna usudobludnja odaslanja omogućuje da se misli, ako se to tako može kazati, doba atomskoga rata. No to je mišljenje moglo postati radikalnim, kao preostajuće mišljenje »bezostatnoga«, jedino u atomskome dobu. Ta »suvremenost« nije povjesna u trivijalnome smislu toga termina. Ona čak nije ni vremenska. Strogo uzevši nije suvremena. Ne nalazi se u

sabiranju istovremenosti, ona prati [accompagne] drukčije. I ostaje bez doba. Poput posve drugoga ona može pratiti, dislocirajući sintezu i proporciju. Moglo bi se gotovo kazati: ostavljajući pratnju u škripcu, kršeći zadanu riječ, u samome trenutku brige, pripomoći, skrbi.

Ova kvazi-»suvremenost« bez doba morala je dakle davati od sebe znakove prije no što je atomarna tehnička znanost sa svojim iznascima bila na stupnju na kojemu je danas: podjednako u Demokritovoj fizici kao i kod, između mnogih, Nietzschea ili Mallarméa. No ipak, nemojmo prikriti veliko sricanje te »povijesti«, čak i ako je ona sazdala njoj samoj nesrazmjerni pojam povijesti: trenutak u kojemu Leibnizova formulacija Racionalnoga principa⁷, početnoga slanja [coup d'envoi] moderne tehničke znanosti, ako je za vjeovati Heideggeru, odzvanja onime što se zove *atomskim pitanjem* Metafizike. To je ono koje formulira sam Leibniz i oko kojega Heidegger, u *Što je metafizika?* – između »prvoga« i »posljednjega« svjetskog rata, slaže ponavljanje biti metafizike: »Zašto je uopće bitak a ne radije ništa?«. Atomsko pitanje utoliko što se pojavljuje posljednje, na rubu ponora – i podobno da ga se u atomskome dobu čuje bolje nego ikada. Atomsko pitanje, utoliko što se, barem svojim sadržajem, izgleda, opire analizi, razlaganju i razludžbi: može li se ići dalje? Može li se ići dalje bez da se otpor bića, štoviše ontološka diferencija, štoviše pitanje samo, posljednje dostojanstvo pitanja kao prvoga i posljednjega izvora mišljenja natjera na uzmak⁸?

⁷ U zagradama, ovlaš, Heidegger bilježi kako je Leibniz, »otac principa dovoljnoga razloga, također i iznalazač 'životnoga osiguranja'.« Tijekom kolokvija na Cornellu ovu sam zamjedbu posvetio Francesu Fergusonu koji je prije toga svoje predavanje o temi *The nuclear sublime* otpočeo ovim primjedbama: »Nedavno sam od State Farm Insurance primio okružnicu koja je sadržavala sljedeću informaciju o osiguranju koje 'pokriva' moju kuću: 'Vaša policna osiguranja ni pod kojim okolnostima ne pokriva gubitak vezan uz neki nuklearni incident'.« Frances Ferguson tu prepoznaje 'poziciju' osiguravajućih društava spram nuklearnih opasnosti: »nuklearno je ono protiv čega ne postoji osiguranje, 'krajnja grožnja' van svake mogućnosti nadoknade.«

⁸ Coup d'envoi ima značenje početnoga udarca u sportskoj igri.

⁸ Pogledaj *De l'esprit, Heidegger et la question, Galilée, 1987.*, str. 147. i dalje.

Sedmi missile, Ime atomskoga rata je ime prvoga rata koji može biti vođen u sedmi missive samo ime rata, to jest svega i ničega. Krenimo, za posljednje

odaslanje, od homonimije između Kantove kritike i [onoga što se zove] »*nuclear criticism*«. Ponajprije, za predmet toga imena, »*nuclear criticism*«, moguće je proreći kako će se uskoro, poslije ovoga kolokvija, na univerzitetima sastaviti programi i katedre pod tim naslovom, upravo kao što su se, pri čitavoj dvoznačnosti stvari, osnovali programi ili katedre za područja »*women studies*« ili »*black studies*« – stvari koje, stoga što su usvojene od univerzitetske institucije, ne bi trebale, u principu i konceptualno, biti ništa manje nesvodive na model *universitas*. »*Nuclear criticism*« je, poput Kantovoga kritična, mišljenje granica iskustva kao mišljenje konačnosti. *Intuitus derivatus* receptivnoga (to jest osjetilnoga) bitka, za koji je ljudski subjekt samo jedan primjer, ocrta svoju figuru na pozadini mogućnosti *intuitusa originarius*, beskonačnoga intelekta koji prije stvara no što iznalazi svoje vlastite predmete. Što se tiče povijesti čovječanstva, toga primjera konačne racionalnosti, ona pretpostavlja mogućnost beskonačnoga napretka vođenog idejom uma, u Kantovome smislu, te mogućnošću ugovora o vječnome miru.

Takav kritizam potiskuje konačnost tako radikalnu da bi poništila temelj opreke i omogućila mišljenje same granice kritičizma. Ona se navješćuje u bez-temeljnemu bezostatnoga samouništenja onoga *autos* samoga. Rasprskava se tad jezgra samoga kritičizma.

A što tu čini Hegel? Što čini kada, kako bi izveo implicitni posljedak Kantova kritičizma, podsjeća ili postulira kako treba krenuti *eksplicitno* od mišljenja beskonačnoga od kojega je kritizam ipak *morao* krenuti *implicitno*? Što pak s druge strane čini kada pristup životu duha i svijesti određuje prolaženjem kroza smrt odnosno rizik biološke smrti, kroz rat i borbu za priznanje? Kroz hoće reći *prelazeći*. On mora održati još taj ostatak prirodnoga života koji dopušta da se, u simbolizaciji, u stjecištu prirode i duha, kapitalizira korist rizika, rata i same smrti. Kao individuum ili kao zajednica, gospodar mora nekako preživjeti kako bi uživao u duhu i svijesti riskirane ili pretrpljene smrti: što onda može činiti *unaprijed, kontemplirajući svoju smrt, nazivajući se i iznova nazivajući se* [se *rappelant**] *unaprijed – a to je ludilo imena*. Preuzima rizike ili umire u ime nečega što je vrjednije od života, ali nečega što će još uvijek moći *nositi ime* u životu, u preostatku živoga nositelja. To je ono što je Bataillea tjeralo u smijeh: gospodar mora čuvati život eda bi unovčio korist pretrpljene smrti (propaćene, riskirane, »proživljene«, ali ne i pređene [traversée], ili pređene u smislu »izvući se« [»passer au travers«],

* *Se rappeler znači i »prisjećati se«, »prizivati si u sjećanje«.*

»preći preko« ([»passer a travers«]). Bataille se u osnovi smijao imenu. Osobnome imenu i sigurnosti koje ustanovljava – koje ga ustanovljavaju – protiv smrti. Osobno je ime polica osiguranja protiv smrti, no stoga u njoj ništa nije bolje, čitljivije zapisano doli smrt osiguranika.

Danas, u dovidnosti uništenja bez ostatka, bez sličnosti, bez pamćenja i bez oplakivanja, oni koji imaju na umu zametnuti takvu katastrofu to čine *u ime* onoga što u njihovim očima vrijedi više nego život: »*better dead than red*«. Oni koji, naprotiv, ne žele tu katastrofu (»*better red than dead*«) vide se spremnima dati prednost bilo kakvu životu, životu prije svega, a postoji samo jedan, kao jedinog stvari dostojnoj potvrđivanja – uostalom, kadroji da se potvrđuje. Ali atomski se rat, barem kao postavka o totalnome samouništenju, ne može voditi u ime onoga što vrijedi više nego život. Ono što daje životu njegovu vrijednost vrijedi više nego život. Takav rat vodio bi se dakle *u ime*. U svakome slučaju to je pripovijest koju (sebi) uvijek pričaju zaraćene strane. No taj bi se rat vodio u ime onoga čije ime, u toj logici totalnoga uništenja, živo više ne bi moglo prenositi, predavati, nasljeđivati. Prema tome to ime u ime kojega bi se rat zbio bilo bi ime ničega: čisto ime, »*naked name*«. Sada promišljamo golost imena. To bi bio prvi i posljednji rat u ime imena, samoga imena ime. No, samim time bio bi to rat bez imena, jer više čak ne bi niti dijelio ime rata s drugim događajima istoga roda, iste porodice, onim malim konačnim ratovima na koje čuvamo spomen i spomenike. *Now*: Kraj i Objava imena. *To je* Apokalipsa: Ime. *To je*: strana sadašnjost, sada. Mi jesmo u njoj. Na izvjestan način oduvijek, i mi to promišljamo, čak i ako to ne znamo. Međutim, još nismo u njoj, ne sada, *not now*.

Reći ćete: ali svi su ratovi objavljeni u ime imena, počevši od rata između Boga i sinova Šemovih koji izgradnjom Kule Babilonske htjedoše »stvoriti si ime« i pronijeti ga. To je doista tako, to je istina imena, ali između zaraćenih strana »deterrence« je ušlo u igru. Sukob bijaše privremeno prekinut. Ime jednom kada je već mišljeno, tradicija, prevođenje i prenošenje doživješe dugu odgodu. Apsolutno znanje također. Odgodu u malim ratovima. Ni Bog ni sinovi Šemovi – koji je takorekuć nosio ime »ime« (Sem) – nisu znali da se sukobljavaju u ime imena i ničega drugoga, dakle ničega. Stoga su se i zaustavili. Donijeli su dugotrajni kompromis. Mi imamo apsolutno znanje i mi se, upravo zbog toga, nalazimo u opasnosti da se nećemo zaustaviti. Mi, ovo »mi« danas, *here and now*, sebe identificira polazeći od situacije toga položaja. Eto mjesto za nas. Tu je, konačno, na mjestu, jedinome, krajnjemu mjestu reći »mi«.

Osim ako nije obrnuto: Bog i sinovi Šemovi zaustavili su se jer su znali kako djeluju u ime imena, to jest ničega, koje je s one strane bitka. Savez, obećanje, religija, sve ono što produžuje život, sve ono što traje i što čini da

traje, imena su to za neizmjerni kompromis pred ničime imena. Pošto su Bog i sinovi Šemovi, otac i sinovi općenito – ljudi – konačno shvatili da ime nije vrijedno muke, a to bi bio apsolut apsolutnoga znanja konačno absolviran od imena – bilo im je draže provesti još jedan trenutak zajedno, vrijeme religije i odreknuća od nje koje je isto to vrijeme, vrijeme dugotrajnog kolokvija sa stratezima zaljubljenima u život i zaokupljenima pisanjem na svima jezicima kako bi učinili da konverzacija traje, čak ako se pri tome i ne sporazumijeva predobro.

Jednoga je dana došao čovjek, naslovio je poslanice [missives] na sedam zajednica. To se naziva Apokalipsom. »Skobljen duhom« čovjek je primio vijest: ono što vidiš, zapiši u knjigu i odašalji je u sedam zajednica. Kada se taj čovjek okrenu ne bi li saznao koji mu je to glas dao tu zapovijed, vidje posred sedam zlatnih svijećnjaka, sa sedam zvijezda u desnici, nekoga iz čijih ustiju izbijaše »oštar dvosjekli mač« i tko mu, između ostaloga, kaza: »ja sam prvi i posljednji«, »bjehe mrtav, a eto sad sam živ.«

Ime čovjeka kojemu je taj »posljednji« posvetio te riječi, ime poslanika zaduženoga misijom i otada odgovornoga za sedam poruka je Ivan.

Preveo s francuskoga:

Tomislav Medak